

Котловий Сергій Анатолійович
к.пед.н., доцент, доцент кафедри соціальних технологій,
Кобилінська Людмила Петрівна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої
освіти спеціальності Спеціальна освіта
Житомирський державний університет імені Івана Франка

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДХОДІВ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ УЧЕНИХ ДО ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКО- ГРАМАТИЧНОЇ СТОРОНИ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ООП

Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується активним упровадженням принципів інклюзивності, що передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). У цьому контексті особливої ваги набуває проблема мовленнєвого розвитку дітей, оскільки мовлення є провідним засобом комунікації, соціалізації та пізнання навколишнього світу. Однією з найбільш уразливих складових мовленнєвої системи у дітей з ООП є лексико-граматична сторона мовлення.

Порушення лексико-граматичної будови мовлення проявляються в обмеженості словникового запасу, труднощах у засвоєнні узагальнюючих понять, неправильному вживанні граматичних форм, аграматизмах, несформованості словотворчих процесів і синтаксичних конструкцій. Такі труднощі суттєво ускладнюють комунікативну діяльність дитини, знижують рівень навчальних досягнень, негативно впливають на формування зв'язного мовлення та готовність до шкільного навчання.

Особливо гостро проблема постає у роботі з дітьми, які мають різні категорії ООП (ЗНМ, РАС, ЗПР, порушення інтелектуального розвитку, тяжкі порушення мовлення тощо), адже мовленнєві порушення часто мають системний характер і потребують комплексного корекційно-розвиткового впливу. У діяльності вчителя-логопеда формування лексико-граматичної сторони мовлення виступає одним із пріоритетних напрямів, оскільки саме ця складова забезпечує повноцінне оволодіння мовою як засобом спілкування і навчання.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць, присвячених проблемам мовленнєвого розвитку, питання вдосконалення змісту, методів і форм логопедичної роботи з формування лексико-граматичної сторони мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища потребує подальшого теоретичного обґрунтування та практичної апробації. Актуалізується необхідність розроблення сучасних технологій корекційної роботи, що враховують індивідуальні особливості дітей з ООП, міждисциплінарний підхід та принцип педагогічного партнерства.

Проблема формування лексико-граматичної сторони мовлення у дітей з особливими освітніми потребами активно досліджується як в українській, так і в зарубіжній науці, однак підходи мають певні відмінності у теоретичних засадах, методології та практичній реалізації.

Українська (та пострадянська) наукова традиція спирається переважно на психолінгвістичні та нейропсихологічні положення Є. Соботович, Г. Чиркіної, Н. Жукової, М. Шеремет, В. Тарасун, Ю. Рібцун, Л. Трофименко та ін [1; 2; 3; 4; 5].

Ключові положення:

- системний характер мовленнєвого порушення;
- взаємозв'язок мовлення з мисленням і пізнавальними процесами;
- поетапність формування мовленнєвих структур;
- корекційна спрямованість навчання.

Лексико-граматична сторона мовлення розглядається як структурний компонент мовленнєвої системи, що потребує цілеспрямованого формування через спеціально організовану логопедичну роботу.

Зарубіжні підходи представлені працями J. Bruner, M. Tomasello, L. Leonard, C. Paul, D. Bishop, S. Rice та ін [6; 7; 8; 9; 10; 11].

Основні методологічні орієнтири:

- когнітивно-комунікативний підхід;
- соціально-інтеракційна теорія мовлення;
- доказова (evidence-based) логопедія;

- функціональна спрямованість мовлення.

Мовлення розглядається передусім як інструмент соціальної взаємодії, а граматичні структури формуються в контексті реальної комунікації.

Таблиця 1.

Розуміння природи лексико-граматичних порушень

Український підхід	Зарубіжний підхід
Порушення мають системний характер (лексика, граматики, фонетика взаємопов'язані).	Часто акцент на специфічному мовленнєвому порушенні (SLI/DLD) як окремій категорії.
Велику увагу приділено структурі дефекту.	Більший фокус на функціональних труднощах комунікації.
Порушення пояснюються недостатністю мовленнєвих механізмів.	Пояснюються когнітивними, нейробіологічними або процесуальними обмеженнями (processing deficits).

Що стосується організації корекційної роботи, то в українській практиці:

- системність і послідовність формування мовних категорій;
- чітка структура занять;
- вправи на словотворення, словозміну, узгодження, побудову речень;
- використання наочності, дидактичних ігор;
- поетапне формування граматичних конструкцій.

Корекційна робота має виражений навчально-тренувальний характер.

У зарубіжній практиці:

- інтеграція мовленнєвої терапії в повсякденну діяльність;
- використання naturalistic intervention, milieu teaching;
- партнерство з батьками;
- індивідуалізація програм.

Терапія часто відбувається в природному мовленнєвому середовищі, з акцентом на комунікативну функцію мовлення.

Спільні риси підходів

- Визнання системності мовленнєвого розвитку.
- Необхідність раннього втручання.
- Орієнтація на індивідуальні особливості дитини.
- Розуміння важливості взаємозв'язку лексики та граматики.
- Підтвердження ефективності ігрових та діяльнісних методів.

Нижче подано відмінності у підходах (таблиця 2).

Таблиця 2.

Відмінності у фокусі досліджень

Критерій	Українська наука	Зарубіжна наука
Основний акцент	Структурна корекція мовленнєвої системи	Комунікативна ефективність
Організація занять	Переважно індивідуальні/підгрупові заняття	Інтеграція в освітнє середовище
Доказовість	Традиційні методики, апробовані практикою	Активне застосування evidence-based practice
Роль батьків	Допоміжна	Партнерська, системна

Український підхід характеризується ґрунтовною теоретичною базою та системністю формування мовних структур, тоді як зарубіжний - орієнтацією на функціональність, доказовість і соціальну інтеграцію мовлення. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти в Україні свідчать про доцільність інтеграції обох підходів: збереження системності формування лексико-граматичної сторони мовлення та водночас посилення комунікативної спрямованості й доказовості логопедичної роботи.

Список використаних джерел

1. Рібцун Ю. В. Обстеження лексичної сторони імпресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. *Теорія і практика сучасної логопедії* : зб. наук. пр. К., 2007. Вип. 4. С. 95– 103.

2. Соботович Є.Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. *Дефектологія*. 2003. №2. С. 2 – 11.
3. Трофименко Л.І. Засвоєння лексико-семантичних мовних явищ дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення. *Зб. наукових праць. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Тенденції розвитку корекційної освіти в Україні»* К.: НПУ ім. М.П.Драгоманова. 2008. №11. С. 215 – 219.
4. Трофименко Л.І. Формування орієнтування на слово як одиницю мови у дошкільників із ЗНМ. *Дефектологія*. 2011. №4. С. 35 – 38.
5. Тарасун В. В. *Психолінгвістичні основи корекції мовленнєвих порушень*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. 312 с.
6. Bishop D. V. M. *Uncommon understanding: Development and disorders of language comprehension in children*. Hove : Psychology Press, 1997. 320 p.
7. Bruner J. S. *Child's talk: Learning to use language*. New York : Norton, 1983. 144 p.
8. Leonard L. B. *Children with specific language impairment*. 2nd ed. Cambridge, MA : MIT Press, 2014. 359 p.
9. Paul R., Norbury C. *Language disorders from infancy through adolescence: Listening, speaking, reading, writing, and communicating*. 4th ed. St. Louis : Elsevier, 2012. 784 p.
10. Rice M. L., Wexler K. *Tense marking in children with specific language impairment*. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*. 1996. Vol. 39. P. 1239–1257.
11. Tomasello M. *Constructing a language: A usage-based theory of language acquisition*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 2003. 388 p.